

УДК 338:43:339:63

ГОЛОВНА ДЕТЕРМІНАНТА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗЕРНА ПШЕНИЦІ

Файчук О.М., Короткий Д.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

В статті, за допомогою методичного підходу Б. Баласси, методів логіко-конструктивного і спостереження, було виявлено головну детермінанту міжнародної конкурентоспроможності українського зерна пшениці. З'ясовано основні регіони формування зовнішнього попиту на пшеницю в масштабі глобального ринку. Обґрунтовано імовірні зміни в динаміці порівняльних конкурентних переваг вітчизняного зерна пшениці в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, зерно пшениці, детермінанта, експорт, імпорт, ринок збуту, відстань.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації та прискорення процесу європейської інтеграції має місце невизначеність щодо подальшої динаміки порівняльних конкурентних переваг зернової галузі України. Остання вже багато років відіграє одну з ключових ролей у формуванні як продовольчої безпеки держави, так і реалізації її експортного потенціалу. Проте, що є провідним фактором успіху вітчизняних виробників зерна на зарубіжних ринках і як може змінитись індикатор міжнародної конкурентоспроможності даного сегменту аграрного сектору економіки після запровадження поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС остаточно не з'ясовано і необґрунтовано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і прикладних аспектів проблеми динамічних порівняльних конкурентних переваг і міжнародної конкурентоспроможності продукції присвячено наукові праці таких зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів як: І. Ансофф, Б. Баласса, М. Брандербурґер, А. Гальчинський, В. Геєць, С. Кваша, М. Малік, А. Маршалл, М. Портер, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Смітт, Р. Фатхутдінов, Ф. Хайск, Й. Шумпетер, О. Яценко та інших науковців. Проте, в них відсутнє чітке визначення головної детермінанти успіху у міжнародній конкурентній боротьбі країн-провідних експортерів агропродовольчої продукції, зокрема зернових культур.

Мета дослідження – виявити головну детермінанту міжнародної конкурентоспроможності українського зерна пшениці та обґрунтувати її значущість в умовах євроінтеграції і глобалізації.

Виклад основного матеріалу. У конкурентній ринковій економіці на підприємства покладатиметься відповідальність за свої дії, ефективність яких перевіряється ринком. Така ситуація стимулює товаровиробників вивчати його структуру, удосконалювати свою продукцію, робити її конкурентоспроможною як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Загалом конкурентоспроможність підприємств являє собою реальну і потенційну їх можливість в існуючих умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими і неціновими характеристиками є більш привабливими для споживачів, ніж товари їх конкурентів [3]. У свою чергу міжнародна конкурентоспроможність фірм (країн) це здатність останніх конкурувати на міжнародних ринках.

На сьогоднішній день при оцінці рівня міжнародної конкурентоспроможності продукції, серед широкої лінійки методів, часто звертаються за допомогою до методичного інструментарію Б. Баласси. Причому одним із найбільш застосовуваних показників, запропонованих угорським вченим, є індекс порівняльних переваг RCA («*Revealed Comparative Advantage*») [6]. Варто зазначити, що RCA не є показником статичним: одні порівняльні конкурентні переваги з часом слабшають і можуть бути втрачені, а інші, навпаки, – придбані. Однак, недоліком індексу RCA є те, що він визначає конкурентні переваги країни, але не пояснює їх детермінанти. Вирішити цю проблему можна завдяки «ромбу» М. Портера, де подається широка класифікація детермінант конкурентних переваг, диференціюючи їх на загрози появи нових конкурентів, загрози появи товарів-замінників, ринкову владу постачальників і ринкову владу споживачів [2]. Проте, у запропонованій моделі не зосереджено уваги на кількісному вираженні конкурентоспроможності галузі, що обмежує її самостійне застосування на практиці. Тому, повертаючись до методики Б. Баласси, стає зрозумілим, що за її допомогою є можливість аналізувати як торгівлю спеціалізацію країни, так і кількісно визначати рівень конкурентоспроможності товарів (секторів). Іншими словами, індекс RCA дозволяє визначити ex-post конкурентоспроможність товарів (галузей) на світовому чи регіональному ринку. Оскільки для його розрахунку використовуються дані зовнішньої торгівлі, то це дає змогу враховувати реакцію не тільки попиту і пропозиції, а також вплив маркетингових і транспортних витрат. До того ж, індекс порівняльних переваг відображає не лише ефективність галузі, а й «ефективність» державного втручання в міжнародну торгівлю. Якщо уряд держави проводить політику заміщення імпорту, обмежуючи його надходження на внутрішній ринок, із одночасним субсидуванням виробництва імпортозамінної продукції, то при загальних рівних умовах це відобразиться на високому значенні індексу RCA. Очевидно, що насправді тут мова йде про штучно створену конкурентну перевагу [6]. Варто зазначити, що більшою мірою це стосується сільськогосподарської галузі.

Аграрна галузь продовжує посідати чільне місце у структурі національної економіки, демонструючи економічне зростання, навіть, в умовах загострення кризового стану в державі. Більше

Таблиця 1

Окремі детермінанти міжнародної конкурентоспроможності (експортні ціни і відстань до основних зовнішніх ринків збуту) зерна пшениці у 2013/2014 МР. у розрізі провідних країн-експортерів

Країни-експортери	Показники RCA	Експортні ціни (FOB), дол. США/т	Відстань, км		
			Єгипет (<i>порт As Salum</i>)	Алжир (<i>порт Port of Alger</i>)	Індонезія (<i>порт Anyer Terminal Gebe Island</i>)
1. Україна (<i>Port of Odessa</i>)	16,45	252	2467	3892	16974
2. Австралія (<i>Bing Bong</i>)	8,61	268	15455	18044	2507
3. Канада (<i>Douglstown</i>)	5,48	305	9879	7315	24754
4. ЄС (<i>France, Port Ariane</i>)	3,60	260	2887	824	17542
5. Росія (<i>Port of Azov</i>)	2,57	262	3160	4582	17666
6. США (<i>Port of New York</i>)	1,85	229	9930	7367	24585

Джерело: розраховано і складено авторами на основі [4, 7, 8, 10]

того, зовнішньоекономічна діяльність агропродовольчих підприємств, зокрема зернової галузі, протягом багатьох років забезпечує високий рівень їх економічної ефективності і дозволяє одержувати значні валютні надходження від експорту. Так, станом на кінець 20014 р. частка експорту зернових культур в структурі загального експорту держави досягла свого рекордного значення – 12,1%, що гарантувало притік в українську економіку іноземної валюти із-за кордону на суму понад 6,5 млрд дол. США.

У теперішній час однією із ключових експортоорієнтованих зернових культур в Україні продовжує залишатись пшениця. Наша держава займає шосте місце у світі серед країн – найбільших її експортерів (після ЄС, США, Канада, Росія і Австралія), поставивши у 2014 р. на міжнародні ринки 10,5 млн т зерна (7,4% в структурі світового експорту пшениці). Головними імпортерами вітчизняної пшениці є держави Північної Африки та Близького Сходу. У звітному періоді на регіон припадало більше половини експорту пшениці із України. Зокрема, головним покупцем української пшениці тут виступає Єгипет (27% від всіх зарубіжних поставок пшениці). У свою чергу, ЄС-28 займає близько 10% імпорту зерна пшениці з України, тоді як Іспанія із 6,5% посідає друге місце серед ключових її імпортерів. Також значні поставки вітчизняної пшениці здійснюються у напрямі Пакистану (4,8%), Південної Кореї (4,7%), Марокко (4,7%), Бангладеш (4,2%), Таїланду (4,1%), Тунісу (4,1%), Ізраїлю (3,7%) і Кенії (3,2%). До п'ятірки компаній лідерів за обсягами експорту пшениці з України належать: ТОВ СП «Нібулон» (11,3% від загального експорту пшениці), ТОВ «АТ Каргілл» (7,6%), ТОВ «Луї Дрейфус Комодітіз Україна ЛТД» (7,0%), ТОВ «Кернел-Трейд» (5,0%) і ПАТ «Компанія Райз» (4,3%) [1].

Варто зазначити, що рекордний валовий збір зерна пшениці у світі в останні два роки до рівня у 726 млн. т було досягнуто завдяки збільшенню його виробництва в ЄС на 8,3% порівняно із попереднім роком, Росії – 13,4%, Китаї – 3,5% і Україні – 8,2%. Як наслідок, така тенденція спричинила зниження світових цін – на 10,8% (за останній рік). Однак, не втратити конкурентну перевагу на міжнародних ринках зерна Україні допомогла девальвація національної валюти. До того ж, за її рахунок відбулось у 2014 р. зростання внутрішніх закупівельних цін на пшеницю на 37% – до 1870,3 грн за тону на тлі 11% зниження експортних цін у порівнянні із попереднім роком [1].

Виходячи із того, що якість українського зерна пшениці здебільшого відповідає критеріям непродуктових класів, а рівень експортних цін в останні роки суттєво не відрізняється від середнього значення світових цін, то стає очевидним, що саме неціновий фактор лежить в основі досягнення одного із найбільш високих показників міжнародної конкурентоспроможності (за методикою Б. Баласси) – 16,45 (див. табл. 1).

Таблиця 2

Головні регіональні імпортери зерна пшениці

Регіон/ країна	2011/12- 2013/14 МР (в середньому)	2014/15 МР (факт)	2015/16 МР (про- гноз)
1. Північна Африка			
- Єгипет	10,2	10,7	11,0
- Алжир	6,8	7,2	7,2
- Марокко	3,9	3,3	3,0
- Туніс	1,7	1,6	1,6
Разом	22,6	22,8	22,8
2. Південно-Східна Азія			
- Індонезія	7,0	7,6	7,5
- Філіппіни	3,0	3,3	3,3
- Таїланд	2,2	1,9	2,1
- Бангладеш	2,1	3,4	3,3
Разом	14,3	16,2	16,2
3. Близький Схід			
- Туреччина	3,8	5,5	4,5
- Саудівська Аравія	2,8	3,5	3,5
Разом	6,6	9,0	8,0
4. Далекий Схід			
- Японія	6,1	6,0	6,0
- Південна Корея	4,8	4,2	4,5
Разом	10,9	10,2	10,5

Джерело: складено автором на основі [7]

До того ж, США (другий нетто-експортер пшениці у світі) експортували у 2014 р. зерно пшениці за ціною, яка на 9% була нижчою, ніж вітчизняна (за умовою поставки FOB), але північноамериканська країна мала у 8,9 разів менший індекс виявленої порівняльної переваги (RCA). Це ще раз свідчить про відсутність провідного впливу цінової детермінанти на рівень міжнародної конкурентоспроможності даного виду сільськогосподарської сировини. До того ж, сумнівною виглядає перевага української пшениці

над американською у контексті якісних параметрів, оскільки перша здебільшого поставляється на зарубіжні ринки як фуражна продукція. Проте, значну увагу привертає фактор віддаленості нетто-експортерів зерна пшениці від «епіцентру» формування зовнішнього попиту. Варто зазначити, що географічний регіон, куди спрямовується найбільший обсяг імпорту цієї культури в останні роки – близько 23 млн т щороку, це Північна Африка (див. табл. 2).

Причому світовим лідером за кількістю завезеного зерна пшениці із-за кордону продовжує залишатись Єгипет – понад 10 млн т щороку. Разом із тим, серед головних «гравців» на світовому ринку пшениці найближче до північноафриканського регіону розміщена Україна – лише 2467 км по морському шляху від порту в Одесі до порту *As Salum* (Єгипет) і 3892 км до порту *Port of Alger* (Алжир), тоді як США – на відстані 9930 км та 7367 км відповідно. Натомість, Франції та Росії, які знаходяться не набагато більший відстані від Єгипту, ніж Україна (Алжир, навіть, у 4,7 раза ближче), завадила отримати конкурентну перевагу більш висока експортна ціна на зерно пшениці у 2014 р. Відносна близькість другого по рангу нетто-імпортера цієї сільськогосподарської продукції у світі Індонезії до одного із провідних його експортерів у південній півкулі Австралії (всього 2507 км до порту *Anyer Terminal Gebe Island*) забезпечило останній друге місце у рейтингу показника «*Revealed Comparative Advantage*». В цілому, слід наголосити, що Південно-Східна Азія, до якої належить Індонезія, не є основним глобальним ринком збуту пшениці на відміну від Північної Африки, що ускладнює перспективу подальшого росту динамічних порівняльних переваг Австралії у відповідному агропродовольчому сегменті.

Таким чином, близькість до головного глобального ринку збуту у даному випадку є основною детермінантою формування і реалізації конкурентних переваг України у зерновій галузі, безпосередньо щодо вирощування зерна пшениці. Зрозуміло, що витрати не перевезення і транспортування вантажу пропорційно накладаються на експортну ціну і, як результат, призводять

до підвищення її кінцевого рівня. Іншими словами, детермінанта «відстань» є диференційованим елементом у структурі цінних параметрів конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках. Проте, в процесі економічного аналізу саме цей фактор виявився домінуючим. До того ж, співвідношення цінності зерна пшениці до її ваги буде порівняно незначним, що також доводить факт першочергового значення фактору віддаленості кінцевого споживача від виробника продукції. Таким чином, в умовах глобалізації, коли торгові бар'єри на шляху товарних потоків знижуються або скасовуються Україна має реальну нагоду й надалі збільшувати значення конкурентних переваг зернової галузі.

Стосовно євроінтеграції нашої держави, яка, перш за все, передбачає започаткування із 1 січня 2016 р. поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, варто, за реалістичним сценарієм, очікувати підвищення рівня конкурентоспроможності українського зерна на пшениці на європейському ринку у зв'язку із перспективою подальшого збільшення обсягів безмитного ввезення зерна в рамках тарифних квот – до 1 млн т протягом наступних п'яти років (перехідний період) [9]. Адже, обмежена роль державного регулювання при зростанні компліментарності національних економік є одним із головних чинників в умовах гіперконкуренції [5]

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що головною детермінантою міжнародної конкурентоспроможності українського зерна пшениці є близькість до найбільшого регіонального, у глобальному масштабі, ринку збуту даної сільськогосподарської продукції. У даному випадку таким є ринок країн Північної Африки. Поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС у перспективі має призвести до підвищення конкурентних переваг вітчизняних експортерів пшениці на західноєвропейському ринку. В умовах глобалізації із високою вірогідністю варто очікувати подальший прогрес у формуванні і реалізації конкурентних переваг зернової галузі України, зокрема у сегменті вирощування зерна пшениці.

Список літератури:

1. Агропродовольчий спектр України-2015 // AgriSurvey. УКАБ Сервіс. – 123 с.
2. Потртер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Потртер; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.
3. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 496 с.
4. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України» / Відп. за випуск А. О. Фризоренко. – К., 2015. – 101 с.
5. Яценко О. М. Об'єктивні чинники та еволюційні зміни у теорії конкурентних переваг / О. М. Яценко // Вісник Житомир. нац. агрокол. ун-ту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/171.pdf
6. Balassa Bela (1965) «Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage», The Manchester School of Economic and Social Studies, 33: 99-123.
7. Food Outlook. May 2015 // Biannual report on global food market [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i4581e.pdf>
8. Ports.com [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ports.com/sea-route/#/?a=3593&b=4647&c=Port%20of%20Odessa,%20Ukraine&d=Port%20of%20Aomori,%20Japan>
9. Report on Implementation of the Association Agreement between the European Union and Ukraine. September, 2014 – January, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/Annex_1-A_to_Agreement.pdf
10. Sea Route Finder [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.searoutefinder.com/?recaptcha_challenge_field

Файчук А.М., Короткий Д.В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ГЛАВНАЯ ДЕТЕРМИНАНТА МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ЗЕРНА ПШЕНИЦЫ

Аннотация

В статье при помощи методического подхода Б. Балассы, методов логико-конструктивного и наблюдения, было обнаружено главную детерминанту международной конкурентоспособности украинского зерна пшеницы. Выявлены основные регионы формирования внешнего спроса на пшеницу в масштабе глобального рынка. Обоснованы вероятные изменения в динамике сравнительных конкурентных преимуществ отечественного зерна пшеницы в условиях глобализации и евроинтеграции.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, зерно пшеницы, детерминанта, экспорт, импорт, рынок сбыта, расстояние.

Faichuk O.M., Korotkyj D.V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE MAJOR DETERMINANT OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF NATIONAL WHEAT

Summary

The main determinant of the international competitiveness of Ukrainian wheat by using a methodical approach B. Balassa, logical-constructive methods and observation is observed. The major regions of external demand for wheat in the global market are found. Likely changes in the dynamics of relative competitive advantages of domestic wheat under conditions of globalization and European integration are substantiated.

Keywords: international competitiveness, grain, wheat, determinant, export, import, sale market, distance.

УДК 338.3.01

МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Чукурна О.П., Зюганова В.І.

Одеський національний політехнічний університет

В статті розглянуто тенденції розвитку інноваційної активності промислових підприємств. Проаналізовано статистичну звітність щодо джерел фінансування інновацій в промисловості України. Досліджено механізм інноваційного розвитку промислових підприємств на прикладі технопарку «Хемополь», як одного з підприємств України, яке проводить активну інноваційну політику. Запропоновані маркетингові стратегії інноваційного зростання для промислових підприємств.

Ключові слова: інновації, розвиток, промислові підприємства, маркетингова стратегія, механізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах розвитку світового господарства чітко намітилися тенденції впливу інновацій на розвиток промислових підприємств. Інноваційний розвиток промислових підприємств є фундаментом економічного базису країни та її технологічного устрою. В сьогоденні економічний базис формують галузі, пов'язані з третинним сектором економіки, в основі якого знаходиться виробництво послуг, технологій, програмних продуктів та інших нематеріальних цінностей, які пов'язані з впровадженням інноваційних процесів. В цих умовах виникає необхідність дослідження механізму інноваційного розвитку промислових підприємств тих галузей економіки, які починають

формуванню економічного базису в Україні в період трансформаційних та глобальних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які посилається автор. Теоретично-методологічним обґрунтуванням механізму інноваційного розвитку промислових підприємств займаються такі українські вчені, як: П. Друкер [3], О. Амоша [1], Ілляшенко С.М. [4], Окландер М.А. [5, 6], Яшкіна О.І. [9], Чукурна О.П. [8].

В наукових працях багатьох українських вчених-економістів висвітлені проблеми модернізації промисловості за допомогою впровадження інноваційних процесів. Наприклад, О. Амоша [1], Чумаченко М.Г., Ляшенко В.І. [1] визначають, що розвиток економік провідних країн світу відповідає новому технологічному укладу – неоіндустрі-